

MICHAŁ LATAWIEC, ADAM ŚWIEŻYŃSKI

Sprawozdanie z 15. Warsztatów Filozofii Przyrody Sekcji Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Ciążeń, 23-26.06.2022 r.

Streszczenie. 15. Warsztaty Filozofii Przyrody odbyły się w dniach 23-26 czerwca 2022 roku w Ciążeniu, w Domu Pracy Twórczej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Organizatorem cyklicznych warsztatów jest Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Uczestnikami warsztatów było ponad trzydziestu przedstawicieli kilkunastu ośrodków naukowych z Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Szczecina, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry, zajmujących się filozofią przyrody i filozofią nauk przyrodniczych.

Słowa kluczowe: Warsztaty Filozofii Przyrody; filozofia przyrody; Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

15. Warsztaty Filozofii Przyrody odbyły się w dniach 23-26 czerwca 2022 roku w Ciążeniu, w Domu Pracy Twórczej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Organizatorem cyklicznych warsztatów jest Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Wśród uczestników Warsztatów znaleźli się przedstawiciele kilkunastu ośrodków naukowych z Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Szczecina, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry, zajmujący się filozofią przyrody i filozofią nauk przyrodniczych.

W pierwszym roboczym dniu Warsztatów referaty wygłosiło dwanaście osób. W części pierwszej, prowadzonej przez prof. dr hab. Annę Latawiec, zaprezentowano trzy referaty.

Prof. dr hab. Zenon Roskał z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II przedstawił temat *Filozofia (przyrody) Krystyna Lacha Szyrmy (1790-1866)*. Referat był poświęcony analizie książki *Fragmenty filozoficzne. Krystyn Lach Szyrma*, wydanej w 2021 roku przez Fundację Augusta Hr. Cieszkowskiego w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Książka ukazała się

w serii *Klasyki Polskiej Nowoczesności*. Referujący przedstawił sylwetkę i twórczość Krystyna Lacha Szyrmy. Krytyce została poddana wspomniana publikacja pod redakcją prof. dr. hab. Jacka J. Jadackiego. Prelegent przedstawił niekonsekwencje i niedopowiedzenia, zawarte w omawianej publikacji. Z. Roskał, cytując fragmenty publikacji sugerujące, że Szyrma nie miał większego wkładu w rozwój filozofii, stwierdził, iż niedocnienie tej postaci widoczne jest również w powszechnie znanej i wielokrotnie wznawianej publikacji Władysława Tatarkiewicza (*Historia filozofii*, t. 1-3). Prelegent w swoich wnioskach podkreślił znaczenie dorobku Krystyna Lacha Szyrmy, którego można postrzegać także jako filozofa przyrody. W dyskusji po referacie skupiono się nad wartością eklektyzmu i jego obecnością w uprawianiu współczesnej filozofii.

Dr hab. prof. UJ Jan Czerniawski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) w wystąpieniu *Kontrmodel dla twierdzenia Bella?* przypomniał stwierdzenie, że istnieje przewidywanie mechaniki kwantowej, którego nie odtworzy żaden model lokalny i realistyczny. Uściślił je do stwierdzenia mocniejszego, że istnieje przewidywanie mechaniki kwantowej, dotyczące eksperymentu EPR-B (eksperyment Einsteina – Podolsky’ego – Rosena w wersji przedstawionej przez D. Bohma), którego nie odtworzy żaden model lokalny i realistyczny. Następnie wyjaśnił sposób rozumienia modelu lokalnego i modelu realistycznego oraz pojmowanie kontrmodelu. Postawił pytanie, czy kontrmodel jest hipotezą czy udowodnionym twierdzeniem? Wyróżnił także kontrmodel aktualny i potencjalny. W ramach dyskusji pojawiły się głosy, dotyczące doprecyzowania twierdzenia, że zdania egzystencjalne są niefalsyfikowalne.

Dr Michał Latawiec z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przedstawił temat *Wykorzystanie równania C.E. Shannona w naukach przyrodniczych*. Prelegent w referacie przypomniał filozoficzne założenia teorii informacji autorstwa C.E. Shannona. Obecnie równanie Shannona wykorzystywane jest także w naukach biologicznych jako wskaźnik bioróżnorodności.

Stwierdził, że wskaźnik ten posiada wady, np. nie oddaje wszystkich zmiennych, działających w ekosystemie. Na podstawie empirycznych badań omówił praktyczne możliwości stosowania wskaźników bioróżnorodności w naukach przyrodniczych. Wskazał także obszary, w których możliwe jest prowadzenie dalszych badań filozoficznych w związku ze wspomnianym zastosowaniem. Dyskusja po referacie koncentrowała się wokół takich zagadnień, jak rzetelność i manipulacja podczas prowadzenia badań oraz referencyjność otrzymywanych wyników. Wniosek kończący dyskusję dotyczył braku możliwości opisanania przyrody za pomocą wzorów – o ile w fizyce jest to możliwe, to w biologii nie.

Drugą sesję pierwszego dnia warsztatów poprowadziła prof. dr hab. Anna Lemańska.

W tej części jako pierwsza referat pt. *Spór o realizm naukowy a pytanie o prawdziwość teorii naukowych* wygłosiła dr hab. prof. UKSW Janina Buczkowska (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie). Ogólna idea realizmu naukowego zakłada, że teorie naukowe dostarczają prawdziwej wiedzy na temat rzeczywistości. Aktualna dyskusja nad realizmem naukowym nie uwzględnia jednak wszystkich aspektów tego zagadnienia. Toczy się ona głównie wokół dwóch argumentów. Pierwszym jest podważenie prawdziwości teorii naukowych – teorie się zmieniają, więc nie są prawdziwe. Drugim jest podważenie możliwości poznawczego dostępu do rzeczywistości. Prelegentka wskazała m.in., że zmiana teorii może być argumentem na rzecz realizmu naukowego, gdyż mamy dostęp do rzeczywistości. W dyskusji pojawiły się pytania o to, czym jest nośnik prawdy i w jaki sposób można orzec o prawdziwości całej teorii w kontekście stwierdzenia, że teoria jest prawdziwa jako całość.

Z kolei dr hab. prof. UZ Piotr Bylica (Uniwersytet Zielonogórski) w wystąpieniu *Czy koncepcja emergencji obala ewolucyjny argument przeciwko naturalizmowi?* podkreślił, że istotą problemu nie jest sama emergencja, ale to, czy za emergencją i procesami przyrodniczymi kryje się jakiś czynnik kierujący lub siła porządkująca. Jeśli nasze

myślenie ma być wartościowe poznawczo, to, według C.S. Lewisa i A. Plantingi, fundamentem formującego się świata i naszego powstania na drodze ewolucji nie może być jedynie martwa materia, lecz raczej byt umysłowy. Według V. Stengera rozum prawdziwie racjonalnie poznający może być funkcją duszy, która może funkcjonować niezależnie od ciała. Dusza może być również rozumiana jako emergentny wytwór materii. Można pogodzić to, jak rozumiemy wiedzę i poznanie, z emergencją, pod warunkiem, że istnieje jakiś racjonalny fundament, który celowo wyposażył materię w zdolności poznawcze. Zdaniem prelegenta idea emergencji umysłu i świadomości oraz władz poznawczych, pozbawiona odniesienia do istniejącego uprzednio celowościowego czynnika, sama zakłada własną bezwartościowość, ponieważ nie daje wyjaśnienia, jak emergencja zachodzi, przy założeniu, że procesy z natury swej nieintencjonalne nie mogą być źródłem intencjonalności. Dyskusja skoncentrowała się wokół pytań: Czy do przetrwania potrzebne jest poznanie? Czy nasza wiedza prowadzi do skutków praktycznych? W kontekście stanów mentalnych: czy złożoność odnosi się do aktów poznawczych?

Dr hab. prof. UAM Sławomir Leciejewski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w referacie *Proces integracji i dyferencjacji nauk na przykładzie kosmologii antropicznej* przypomniał różne wersje zasady antropicznej. Zasady te ukazują daleko idące związki naszego istnienia ze strukturą wszechświata jako całości. Tytułowa kosmologia antropiczna inspirowana do refleksji na pograniczu kosmologii i filozofii. Opisując kosmologię antropiczną otrzymujemy jej charakterystykę. W najwęższym znaczeniu są to modele zgodne z zasadami antropicznymi. W szerokim znaczeniu jest to kosmologia zgodna z mocną zasadą antropiczną. W znaczeniu najszerszym jest to nauka integrująca kosmologię z pozostałymi naukami ewolucyjnymi. W znaczeniu pośrednim mogą to być różne odmiany usytuowane pomiędzy najszerszym i najwęższym znaczeniem kosmologii antropicznej. W dyskusji pojawiły się pytania o to, jak traktować zasadę antropiczną oraz jak można ją zestawić z termodynamiką.

Trzecią sesję pierwszego dnia warsztatów poprowadził dr hab. prof. UAM Radosław Kazibut.

Dr hab. prof. UKSW Adam Świeżyński (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) zaprezentował temat *Astrobiologia i astroteologia a filozofia przyrody*. W wystąpieniu zajął się dwiema podstawowymi kwestiami. Czy teolog powinien interesować się ustaleniami astrobiologii i czy mogą być one dla niego istotne? Jeśli odpowiedź na te pytania byłaby pozytywna, należałoby zastanowić się nad rozwinięciem teologicznej dyscypliny analogicznej do astrobiologii – astroteologii. Takie próby są już podejmowane. Należy więc wskazać, jaki zakres badań mogłaby obejmować astroteologia i na czym miałyby polegać jej specyfika. Ponadto, czy filozofia przyrody może pełnić rolę niezbędnego „pomostu” między astrobiologią i astroteologią? Chodzi o zagadnienie natury metodologicznej, związane z możliwością i sposobem wykorzystania ustaleń naukowych w teologii oraz o teologiczną i światopoglądową relewantność filozofii przyrody jako „łącznika” między naukami przyrodniczymi a teologią. Osiągane w astrobiologii wyniki, a także stawiane na ich gruncie hipotezy i teorie, implikują problemy filozoficzne, które umożliwiają z kolei ustalenie związków tej nauki z teologią. Związki te urzeczywistniają się poprzez filozoficznie zinterpretowane wyniki astrobiologii. Rolę „pomostu” między astrobiologią i astroteologią mogłaby odgrywać właśnie filozofia przyrody. Jej zadaniem byłoby dążenie do stworzenia całościowego obrazu świata materialnego, uwzględniającego osiągnięcia astrobiologii oraz podstawowe twierdzenia teologiczne. Zrealizowanie tego zadania wymagałoby także odpowiedniej reinterpretacji zasadniczych idei teologicznych: stworzenia, objawienia i zbawienia, które wobec perspektywy przyrodniczej, jaką odślania współczesna astrobiologia, domagają się ponownego przemyślenia i przeformułowania w ich warstwie filozoficznej. W ramach dyskusji pojawiły się dwa pytania: Dlaczego znalezienie jakichś organizmów żywych w kosmosie miałyby być

problemem dla teologii i dlaczego teologia musiałaby jakoś się do tego ustosunkować?

Dr hab. prof. UZ Krzysztof Kilian (Uniwersytet Zielonogórski) przedstawił referat pt. *Nic w biologii nie ma sensu, o ile nie jest rozpatrywane w świetle właściwego epistemicznego układu odniesienia*. Prelegent przedstawił schemat argumentacji, który powtarza się w argumentach T. Dobzhansky'ego. Wskazał także jego błąd, który popełnia, analizując kreacjonistyczne ujęcie powstania życia. Prelegent nawiązał również do P. Duhema, który sygnalizował istotne problemy, dotyczące wpływu akceptowalnego światopoglądu na treść twierdzeń naukowych. To zaś wiąże się z koncepcją tzw. epistemicznych układów odniesienia. Prelegent wskazał na sposób, w jaki akceptacja określonego epistemicznego układu odniesienia uzasadnia uprawianie biologii jako nauki. Po prezentacji referatu pojawiły się uwagi i dopowiedzenia, dotyczące koncepcji inteligentnego projektu.

Mgr Adam Opara (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) zaprezentował temat *O relacjach międzypoziomowych z ontologicznej perspektywy*. Prezentowany referat stanowił podsumowanie badań, podjętych w pierwszym rozdziale rozprawy doktorskiej. Prelegent skupił się na relacjach międzypoziomowych czasu i przestrzeni. W tym celu wprowadził podział relacji na ontologiczne i reprezentacyjne, przyjmując pewną formę realizmu naukowego. Prelegent wskazał również na formy i poziomy emergencji. W trakcie dyskusji pojawiły się pytania, dotyczące precyzowania pojęć, oraz szereg dopowiedzeń do zaprezentowanego stanowiska. Wśród uczestników warsztatów rozpoczęła się także dyskusja na temat samej istoty i sposobów rozumienia emergencji.

Dr Stanisław Jaromi OFM Conv. reprezentujący Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA) wygłosił referat pt. *Kościół w epoce antropocenu*. Referat był prezentacją projektu, popularyzującego naukę przez organizacje pozarządowe. Projekt ma na celu przekazanie eksperckiej wiedzy odbiorcy, będącemu katolikiem w Polsce. Prelegent zwrócił uwagę na problemy z zakresu ekologii,

które są odczuwane we współczesnym świecie. W referacie przedstawiony został punkt widzenia Kościoła katolickiego i jego dorobek na rzecz nowego życia społecznego. Podkreślona została rola katolików we współczesnej debacie ekologicznej. Prelegent zwrócił uwagę na obszary do dalszej dyskusji, takie jak zagadnienia antropologiczne, kwestie związane z duchowością, odpowiedzialnością człowieka za zaistniałe zmiany społeczno-przyrodnicze. W dyskusji postawiono szereg pytań o praktyczne możliwości zrealizowania przedstawionych wskazań.

Ostatnią sesję pierwszego dnia warsztatów poprowadził dr hab. prof. KUL JP II Józef Zon.

Prof. dr hab. Kazimierz Jodkowski w referacie *Błędy i wypaczenia teorii inteligentnego projektu* przedstawił wybrane elementy tytułowej teorii, które uznał za jej słabości. Hipoteza projektu jest tym bardziej wiarygodna, im mniej prawdopodobne jest naturalne powstanie specyficznego obiektu. Idea układów nieredukowalnie złożonych została zaproponowana jako krytyka koncepcji doboru kumulatywnego w biologii ewolucyjnej. Krytycy twierdzą jednak, że układ mniej złożony może pełnić inną funkcję oraz że układ nieredukowalnie złożony można otrzymać tzw. metodą łuku rzymskiego (w biologii: na drodze kumulatywnej, o ile jeden lub więcej kroków tej drogi polega na duplikacji materiału genetycznego i następnie na stopniowej redukcji powstałego nadmiarowego układu). Choć wykrywanie projektanta nie jest celem omawianej teorii, to można powiedzieć, że najczęściej jest ono łatwe, o ile dysponujemy odpowiednią dodatkową informacją (np. stroną tytułową książki), czasami jest trudne (np. odgadnięcie przed zakończeniem czytania dobrej książki sensacyjnej, kto jest mordercą), zaś bardzo rzadko wykrycie projektanta wydaje się niemożliwe. Autor wystąpienia wskazał na te aspekty omawianej teorii oraz wypowiedzi jej zwolenników, które osłabiają jej wiarygodność i generują rozmaite wątpliwości wobec niej. W opinii prelegenta nie przekreślają one wartości tej teorii i są możliwe do skorygowania. W dyskusji podjęto zagadnienie statusu

metodologicznego teorii inteligentnego projektu oraz wątpliwości, związanych z zawartą w niej argumentacją.

Dr hab. prof. UPJPII Janusz Mączka SDB (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) zaprezentował temat *Inteligentny projektant?* Prelegent po prezentacji kilku publikacji, które potraktował w swoich analizach jako punkt wyjścia, przeszedł do wyjaśnienia pojęcia przyczynowości intencjonalnej. Przez intencjonalność rozumie on teorię, dotyczącą człowieka, gdyż zakłada ona stany mentalne oraz wiedzę i określone zdolności percepcyjne. Prelegent skupił się na pojęciu stanu złożoności człowieka i przytoczył kilka rodzajów przyczynowości, m.in. przyczynowość oddolną. Zaznaczył, że Inteligentny Projektant, który projektuje świat, także ma jakieś preferencje. Powszechnie istnieje przekonanie, że gdy obraz świata zbudujemy na faktach, to będziemy mieli odzwierciedlenie racjonalności tego świata. Nie jest to prawdą, gdyż będziemy mieli jedynie subiektywną wizję tego świata. Kolejny problem prelegent dostrzegł w doborze naturalnym: nie ma idealnej adaptacji. Trudno jest zrozumieć naturę złożoności i jej istotę. W tym kontekście pojawiły się także pojęcia emergencji, porządku i organizacji. W dyskusji pojawił się zarzut psychologizmu w związku z koncepcją inteligentnego projektu.

Ostatnim wystąpieniem pierwszego dnia warsztatów było zaprezentowanie serii wydawniczej, dotyczącej rozmaitych aspektów teorii inteligentnego projektu, przez dr. Grzegorza Malca. Przedstawione zostały nowości wydawnicze Fundacji *En Arche*. Uczestnicy mogli zapoznać się z propozycjami nowych książek oraz usłyszeć o dalszych planach wydawniczych.

W drugim roboczym dniu warsztatów zaplanowano osiem wystąpień w dwóch sesjach. Pierwszą z nich prowadził dr Michał Latawiec.

Dr hab. prof. KUL JPII Zbigniew Wróblewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) w wystąpieniu pt. *Biofilia – biomorfizm – wartości. Krytyka filozoficzna hipotezy biofilii* przedstawił hipotezę biofilii zaproponowaną przez Edwarda Osborna Wilsona na początku lat 80. XX wieku. Według tej propozycji biofilia jest

Fot. 1. Uczestnicy 15. Warsztatów Filozofii Przyrody, Ciążeń, 24 czerwca 2022 r.

tendencją do skupiania się na życiu i procesach podobnych do życia. Propozycja ta stała się przedmiotem wielu naukowych dyskusji. W referacie wskazano na krytykę tej propozycji na gruncie naukowym, stawiającą zarzut niefalsyfikowalności tej hipotezy na płaszczyźnie metodologicznej. Wilson dostrzegł na płaszczyźnie empirycznej to, co jest elementem doświadczenia potocznego wszystkich ludzi. Prelegent zaproponował filozoficzną interpretację biofilii jako formy biomorfizmu, według którego pojęcie bytu substancjalnego, wartości i normy moralności jest oparte na paradygmacie bytu żywego. Podkreślił, iż pojęcie życia jest koniecznym warunkiem dla pojęcia wartości. Pojęcie wartości bez odniesienia do życia jest pozbawione treści. Wniosek prelegenta był następujący: hipoteza filozoficzna biomorfizmu umożliwi połączenia ważnych wątków ontologicznych, aksjologicznych i moralno-etycznych. W dyskusji po referacie padły pytania, dotyczące uściślenia niektórych zagadnień, m.in. celu indywidualnego pojedynczego organizmu, którego sposób realizacji wyznacza forma gatunkowa, oraz sposobu, w jaki Wilson odpowiadał

na zarzuty wobec krytyki pojęcia biofilii. Prośby o uściślenie terminów dotyczyły również samego pojęcia biomorfizmu.

Dr Tomasz Perz (Akademia Nauk Stosowanych Towarzystwa Wiedzy Powszechniej w Szczecinie) zaprezentował referat pt. *Zwierzęta inne niż ludzie?* Prelegent przedstawił plan swojego wystąpienia w trzech punktach. Po pierwsze, co na ten temat ma do powiedzenia etologia klasyczna? Po drugie, w jaki sposób formułuje to zagadnienie? Po trzecie, czy coś nam to wyjaśnia? Jeśli chodzi o klasyczną etologię odwołał się do poglądów Konrada Lorenza i Jerzego A. Chmurzyńskiego. U pierwszego z autorów ważne jest pojęcie momentu, w którym pewien system otrzymuje nowe własności (w skali mini, mikro i makro). Drugi zaś twierdzi, że filozofia przyrody pełni rolę pomocniczą, porządkującą. Prelegent dostrzegł udział kultury i natury w zachowaniu człowieka oraz w relacjach między naturą i kulturą. Natura dotyczy biogenezy, zaś kultura wszystkiego, co jest ponad naturą. Dostrzegł też kontynuację natury w kulturze, związki kultury w naturze i przejścia z natury do kultury. W kulturze pojawiają się nowe cechy, wynikające nie z natury, nowe zdolności, pochodzące nie od zwierząt, nowe mechanizmy i zachowania, jak np. samorealizacja. Chmurzyński stosuje pojęcie Zoa oraz wprowadza nowe, takie jak wartości biologiczne, zachowania moralne (moralnopodobne) czy zjawiska estetyczne (przeżycia, działania). W uwagach po referacie pojawiła się sugestia, aby unikać sformułowania „kategoria zwierząt pozaludzkich”.

Dr Andrzej Zykubek (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) przedstawił referat pt. *Ludzkie organoidy. Nowe systemy modelowe w badaniach biologii człowieka i w medycynie*. Prelegent wyraził przekonanie, że jesteśmy krok przed rewolucją w medycynie spersonalizowanej. Organoidy są grupą komórek, wyhodowanych w warunkach laboratoryjnych. Z komórek tych tworzone są struktury podobne do tych, które możemy znaleźć we wskazanych organach. Są to struktury organopodobne, ludzkie tkanki w sposób „sztuczny” wyhodowane poza ustrojem człowieka. Prelegent przedstawił organoidy

ludzkich mózgów, które przejawiają aktywność podobną do mózgów wcześniaków. Na zakończenie wskazał obszary do dalszej dyskusji filozoficznej, np. aspektów bioetycznych, co potwierdziła dyskusja po tym referacie.

Dr Zbigniew Pietrzak (Uniwersytet Wrocławski) przedstawił temat *O różnorodności ujęć przyrody*. Celem prelegenta było wskazanie różnorodnych sposobów przedstawiania przyrody. Postawił pytania o filozofię przyrody: Czy jest jedna? Czy może być ona samodzielna i niezależna od nauk przyrodniczych? Czy posiada samodzielne metody, pozwalające opisać przyrodę? W zaproponowanej wstępnej klasyfikacji przyrody wyróżnił m.in. przyrodę mityczną, jońską, arystotelesowską, renesansową, alchemiczną, nowożytną, mechanistyczną, niemiecką – romantyczną, współczesną oraz teologię przyrody. W dyskusji pojawiła się sugestia, iż zabrakło kryterium, według którego prelegent wymienia i omawia koncepcje przyrody. Takim kryterium mogłoby być określenie zakresu tego, co jest przedmiotem filozofii przyrody, czyli co wchodzi w jej zakres.

Drugą sesję drugiego dnia warsztatów poprowadził dr hab. prof. UAM Sławomir Leciejewski.

Dr Anna Dutkowska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) w wystąpieniu *Szympanśca Sarah – czy w badaniach z zakresu psychologii potocznej możemy rozróżnić percepcję umysłu od percepcji duszy?* przedstawiła wyniki badań kwestionariuszowych na temat percepcji umysłów zwierząt na przykładzie szympansicy Sarah. Punktem wyjścia było rozróżnienie między humanoidalnym robotem Sophia oraz wspomnianą szympansicą. Ta ostatnia została nauczona języka ludzkiego przy użyciu graficznych symboli (żetonów). Podczas wykonywania poleceń w 90% udzielała poprawnych rozwiązań, co uznano za zdolność rozumienia. Prowadzono badania nie tylko w płaszczyźnie intelektualnej, ale także emocjonalnej i artystycznej (malarstwo). Zostały opracowane ankiety z pytaniami typu: Czy Sarah można odebrać życie? Czy można ją traktować jak członka rodziny z wszelkimi prawami człowieka? Badano m.in. kwestie, dotyczące funkcji

umysłowych, emocji, wyższych czynności umysłowych. W ankietach pojawiły się pytania z zakresu psychologii duchowości, poczucia sensu życia, świadomości własnej śmiertelności, związanej z kategorią duszy itp. Problem dotyczył relacji szympanscy Sarah do człowieka w sensie zestawienia możliwości działania analogicznego do działań ludzkich (np. umiejętność modlitwy, przestrzeganie zasad moralnych). Po referacie zgłoszono szereg komentarzy, m.in. pytanie o cel tych badań. Sugerowano cel socjotechniczny (zmienić myślenie ludzi), polityczny i psychologiczny (jak człowiek postrzega samego siebie).

Dr Piotr Sękowski (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi) w referacie pt. *Czy pojęcie „instynktu sztuki” jest użyteczne w wyjaśnianiu ewolucyjnego uwarunkowania dyspozycji artystycznych człowieka?* przedstawił zastrzeżenia metodologiczne do książki Denisa Duttona *Instynkt sztuki. Piękno, zachwyty, ewolucja człowieka* (Copernicus Center Press, Kraków 2019). Jednocześnie odwołał się do własnego artykułu pt. *Kłopoty z ewolucją sztuki. Analiza koncepcji sztuki Denisa Duttona*, opublikowanego w czasopiśmie *Kultura i Społeczeństwo* w 2021 roku. Znaczna część wystąpienia poświęcona była rozumieniu samego określenia instynktu sztuki. Pojmuje się go jako dyspozycję do tworzenia kultury jako produkt uboczny. Instynkt sztuki nie jest czymś pojedynczym, lecz jest wiązką, która doprowadziła do tworzenia sztuki. Instynkt sztuki mógł ewoluować. Sztuka jest produktem ewolucji. Najpierw w ramach ewolucji biologicznej powinien pojawić się instynkt sztuki (warstwa kulturowa), zaś potem sama sztuka. Ewolucja biologiczna warunkuje funkcje instynktu, zaś ewolucja sztuki wymaga uwarunkowań społecznych, gdyż pośród nich pojawia się sztuka. Po wystąpieniu sformułowano kilka pytań i uwag m.in. w kwestii tego, czy wybory estetyczne są efektem socjobiologii oraz czy sztuka wiąże się z genezą języka.

Mgr Dominik Perliński (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawił temat *Anthropos metron czy bous metron? Znaczenie zwierząt oraz ich cierpienia w kontekście ceremonii ofiarnych*. Prelegent omówił w zarysie historycznym wybrane obowiązki

człowieka względem istot żywych (głównie problem uboju i hodowli zwierząt). Przypomniał poglądy Barucha Spinozy, który twierdził, że różnica między człowiekiem i zwierzęciem jest tak duża, że nie mamy obowiązków względem zwierząt, a jedynie powinność ekspansji w świat (np. poprzez łowiectwo). Ofiary ze zwierząt składane były bogom. Człowiek musiał zwracać uwagę, jak ubój jest wykonywany. Nacisk położony był na modlitwę. Prelegent przywołał też *casus* prawny, dotyczący sytuacji, gdy byk ugodził człowieka. W tym przypadku był on odpowiedzialny za swój czyn i według prawa mógł być ukarany. Nastąpiło odejście od przedmiotowego traktowania, zwierząt i przysługiwały im prawa oraz obowiązki. Żydzi mieli przestrzegać zasad uboju głównie ze względu na ludzką naturę, na pielęgnowanie współczucia w człowieku. Z kolei Immanuel Kant podkreślał, że podmiotami mogą być tylko ludzie, gdyż posiadają wolną wolę i rozum, mogą zatem reflektować swoje czyny. Człowiek ma więc obowiązki jedynie wobec człowieka, a zachowanie względem zwierząt wynika z troski o własną naturę i empatię. W dawnej Grecji inscenizowano poszukiwania sprawcy zabójstw zwierząt, a w ostateczności narzędzia, użyte do zabójstwa, karano banicją. W dyskusji pojawiło się szereg pytań, m.in.: Czy w referacie nie było ukrytej tezy, że człowiek od początku miał problem z zabijaniem zwierząt? Czy można czemuś lub komuś dać pełnię praw bez jakichkolwiek obowiązków? Czy nie jest tak, że przypisujemy zwierzętom taki sam rodzaj cierpienia jak człowiekowi? Pojawiła się także uwaga, że prawa względem zwierząt były różne i należy je rozpatrywać w kontekście historycznym, religijnym itd.

Mgr Michał Gołda (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w referacie pt. *Filozofia przyrody Henry'ego Davida Thoreau: wspólnota, rozmowa, przyroda* przedstawił postać filozofa D. Thoreau, reprezentującego transcendentalizm amerykański, który składa się z dwóch składowych: romantyzmu i pragmatyzmu. Założenie jego teorii głosi, że każde ciało podlega jednej sile, złożonej z grawitacji i przyciągania. Thoreau napisał książkę *Walden czyli życie w lesie*

(wydanie polskie: Wydawnictwo Rebis, Poznań 2018), w której opisuje swoje przeżycia z pobytu poza cywilizacją. Na tej kanwie opracował teorię, w skład której wchodzi kilka elementów. Po pierwsze, spacer jako siła przyciągania – człowiek wchodzi w dialog z przyrodą. Po drugie – bytowanie ogołocone, co oznacza, że jeśli chcemy dotrzeć do rzeczywistości, trzeba zrzucić to, co jest nadmiarowe. Następnie prostota, polegająca na wyzbyciu się nadmiaru. W końcu dystans (czyli samotność), polegający na kierowaniu się ku naturze. Spacer ma być pośrednikiem między naszą obecną i kolejną wspólnotą. Istotna jest też relacja między ja i nie-ja (relacyjność). Po referacie pojawiły się pytania: Na czym polega dialog z przyrodą? Czy wskazówka, jak badać przyrodę, nie jest ingerencją w nią?

Podczas warsztatów odbyła się także dyskusja na temat obecności Sekcji FPiNP PTF na XII Polskim Zjeździe Filozoficznym w Łodzi w 2023 roku. Przedstawiona została wstępna propozycja organizacji wystąpień w ramach Sekcji Filozofii Przyrody oraz dwóch wydarzeń towarzyszących.

Na zakończenie warsztatów przeprowadzono obrady, poświęcone prezentacji działalności naukowej w poszczególnych ośrodkach. Reprezentanci każdego z ośrodków przedstawili sprawozdanie ze swojej działalności w obszarze naukowym, dydaktycznym i popularyzującym naukę. Była to okazja do wymiany informacji o aktualnie prowadzonych i planowanych badaniach. Omówione zostały planowane spotkania naukowe oraz inicjatywy wydawnicze. Podjęto dyskusję na temat prowadzenia w trakcie roku kalendarzowego spotkań Międzywarsztatowego Seminarium Sekcji Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych PTF (on-line) i możliwości realizowania wspólnych grantów badawczych. Ustalono, że kolejne, 16. Warsztaty Filozofii Przyrody odbędą się w 2023 roku w Krakowie.

REPORT ON THE 15TH WORKSHOP ON THE PHILOSOPHY OF NATURE (SECTION FOR THE PHILOSOPHY OF NATURE AND NATURAL SCIENCES OF THE POLISH PHILOSOPHICAL SOCIETY), CIAŻEŃ, JUNE 23-26, 2022

Abstract. The 15th Workshop on the Philosophy of Nature was held on 23-26 June, 2022. The session was hosted by the Adam Mickiewicz University in Poznan at the House of Creative Work in Ciążeń. The organizer of the annual workshop is the Section for the Philosophy of Nature and Natural Sciences of the Polish Philosophical Society. Participants of the Workshop included more than thirty attendees from scientific centers engaged in the philosophy of nature and natural sciences (Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin, Warsaw, Wrocław, Zielona Góra).

Keywords: Philosophy of Nature Workshop; philosophy of nature; Section for the Philosophy of Nature and Natural Sciences of the Polish Philosophical Society.

MICHAŁ LATAWIEC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii
(Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Institute of Philosophy, Poland)
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8803-4202>
m.latawec@uksw.edu.pl

ADAM ŚWIEŻYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii
(Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Institute of Philosophy, Poland)
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0430-4530>
a.swiezynski@uksw.edu.pl

DOI 10.21697/spch.2022.58.5.04

Tekst jest udostępniany na zasadach licencji Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe).

Zgłoszono: 30/11/2022. Zrecenzowano: 20/12/2022. Zaakceptowano do publikacji: 22/12/2022.